

De rol van de privésector in de ontwikkeling: brandstof en motor tegelijk?

Melanie Schellens

MO*papers is een serie analyses die uitgegeven wordt door Wereldmediahuis vzw. Elke paper brengt fundamentele informatie over een tendens die de globaliserende wereld bepaalt. **MO*papers** worden toegankelijk en diepgaand uitgewerkt.

MO*papers worden niet in gedrukte vorm verspreid. Ze zijn gratis downloadbaar op www.mo.be. Bij het verschijnen van een nieuwe paper wordt een korte aankondiging gestuurd naar iedereen die zijn of haar e-mailadres bezorgt aan mopaper@mo.be (onderwerp: alert)

Melanie Schellens bouwde de afgelopen dertig jaar expertise op in uiteenlopende instellingen voor ontwikkelings-samenwerking. Momenteel volgt ze in Washington de werking van de Wereldbank en het IMF. Ze schrijft in eigen naam.

Redactieraad **MO*papers**: Lieve De Meyer (eindredactie), Rudy De Meyer (11.11.11), Gie Goris (MO*), Gijs Justaert (Wereldsolidariteit), Emiel Vervliet (hoofdredactie MO*papers).

Informatie: mopaper@mo.be of MO*paper, Vlasfabriekstraat 11, 1060 Brussel
Suggesties: emiel.vervliet@telenet.be

Wereldmediahuis is ook uitgever van het printmagazine MO*, de mondiale nieuwssite www.MO.be, en van de nieuwsbrief eMO* (tweemaal per week). Verder organiseert de vzw MO* lezingen en mondiale cafés.

Overname van de teksten is toegestaan mits toestemming van auteur en uitgever.

INLEIDING

» “Getting the private sector engaged in creating jobs and growing economies may be one of the best ways to prevent conflicts in the future.” (Wereldbankvoorzitter Jim Kim in zijn toespraak aan de London School of Economics, april 2017)

“Als we tegen 2030 extreme armoede willen bannen en onze planeet beter beschermen, dan hebben we de privésector nodig.” (Minister De Croo in gesprek met Belgische CEO’s over de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen tijdens de Europese Ontwikkelingsdagen, juni 2017)

“L’Afrique a besoin d’un secteur privé fort pour développer sa croissance.” A. Ouatarra, president van Ivoorkust tijdens het Africa CEO Forum 2016

“De steun aan de privésector is dus een onmisbare schakel in de ontwikkelingshulp, want die sector speelt een rol als motor voor de economische groei.” (Missie BIO – Belgische I voor Ontwikkelingslanden)

Op vrijwel elk forum over ontwikkeling wordt keer op keer herhaald, en niet enkel door de traditionele donoren maar ook door veel ontwikkelingslanden, dat de privésector sterker betrokken moet worden. Achter die oproep gaan echter verschillende verwachtingen schuil.

De discussie start doorgaans met de vaststelling dat het vele biljoenen (dat is: duizenden miljarden) dollars zal kosten om de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen (*Sustainable Development Goals* of Agenda 2030) te realiseren. De bestaande

publieke middelen voor ontwikkelingssamenwerking zullen niet volstaan. Ontwikkelingslanden moeten daarom zelf meer middelen genereren door *domestic revenue mobilization*, maar ook de privésector moet over de brug komen. Dezelfde boodschap was te horen tijdens de Conferentie over de Financiering van Ontwikkeling in Addis Abeba van juni 2015, die voorafging aan het akkoord over Agenda 2030.

Kunnen al die verwachtingen worden ingelost? We bekijken eerst hoe er meer financiële middelen uit de privésector worden aangetrokken voor de financiering van de ontwikkelingsdoelen. De privésector is hier niet zozeer motor maar eerder brandstof en publieke middelen voor ontwikkelingssamenwerking kunnen op verschillende manieren worden ingezet om die te distilleren.

Daarna gaan we dieper in op de belofte dat de privésector ook de motor is voor ontwikkeling. Ondernemingen zorgen immers voor arbeidsplaatsen, vernieuwing, groei, ... en creëren daardoor welvaart en betere levensomstandigheden. Maar die motor slaat niet overal aan. Hoe wordt ontwikkelingssamenwerking ook hier ingezet als katalysator om dat proces te versnellen?

Bij wijze van besluit kijken we terug naar de verschillende afwegingen die gemaakt moeten worden. Om de beeldspraak nog heel even door te trekken: wie zit er aan het stuur? Maar ook: hoe krijgt de overheid – en daarmee de belastingbetaler – het meeste waar voor haar geld in een economische en politieke context die momenteel weinig voorspelbaar is?

PRIVÉGELD ALS BRANDSTOF

» In 2017 daalde de officiële ontwikkelingshulp (ODA) wereldwijd met 0,6 procent. Dat lijkt een eerder lichte daling – in België was de achteruitgang met ruim 8 procent overigens heel wat groter. Zij was vooral te wijten aan een terugval in de bijdragen van de donorlanden voor de opvang van vluchtelingen. De wereldwijde hulp bedroeg in 2017 ongeveer 144 miljard dollar (bron: *Development Initiatives*, 2018). Dat is hoe dan ook te weinig en zelfs een forse verhoging zou nooit volstaan om de ontwikkelingsagenda te kunnen financieren.

De VN-organisatie voor Handel en Ontwikkeling UNCTAD berekende al in 2014 dat er jaarlijks in totaal minstens 4 biljoen dollar – dat is vierduizend miljard – zou nodig zijn om de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen te bereiken. Sommigen spreken ondertussen zelfs van 7 biljoen. Alleen al om te kunnen voldoen aan de infrastructuurnoden in de ontwikkelingslanden, is 1 à 1,5 biljoen dollar extra per jaar nodig. De Internationale Financieringsmaatschappij IFC (*International Finance Corporation*, de privéarm van de Wereldbankgroep) en McKinsey berekenden dat de financieringsnoden van informele en formele micro-, kleine en middelgrote ondernemingen in groeilanden 2,1 tot 2,5 biljoen dollar bedragen.

Het treft dan wel dat privé-investeringsfondsen (pensioenfondsen, verzekeringsmaatschappijen, investeringsfondsen) tientallen biljoenen te besteden hebben. Die fondsen investeren nauwelijks rechtstreeks in ontwikkelingslanden en al helemaal niet in de armste landen met de grootste noden. Maar zolang de rentes extreem laag liggen, kijken de fondsbeheerders ook naar minder vanzelfsprekende investeringen om toch voldoende opbrengst te realiseren. Hoe kan dit kapitaal aangetrokken worden? Door publiek ontwikkelingsgeld te gebruiken als onderpand – dat is het klassieke werk van de ontwikkelingsbanken. Maar ook door het te gebruiken in verschillende vormen van *blended finance*, dat wil zeggen, volgens de definitie van de OESO, het strategisch inzetten van ontwikkelingsgeld om bijkomende financiering aan te trekken voor duurzame ontwikkeling in de ontwikkelingslanden (OESO, 2018).

PUBLIEK GELD ALS ONDERPAND

Sinds hun ontstaan gebruiken multilaterale ontwikkelingsbanken zoals de Wereldbank, de Afrikaanse Ontwikkelingsbank en de Europese Bank voor Wederopbouw en Ontwikkeling hun kapitaalreserve, die grotendeels bestaat uit publiek geld aangebracht door donoren, als onderpand om obligaties uit te schrijven en op die manier een veelvoud aan geld op de kapitaalmarkt op te halen. Door hun sterke positie (een zeer hoge AAA-rating) kunnen ze dat geld ophalen tegen een lage rente en het tegen gunstige tarieven weer uitlenen aan ontwikkelingslanden.

Onlangs nog, in april 2018, raakten de aandeelhouders van de Wereldbankgroep (WBG) het eens over een kapitaalsverhoging. De Internationale Bank voor Wederopbouw en Ontwikkeling IBRD (*International Bank for Reconstruction and Development*, het luik van de WBG dat werkt voor de middeninkomenslanden) krijgt 7,5 miljard dollar. De totale kapitaalsverhoging is eigenlijk nog groter, maar enkel de 7,5 miljard moet effectief betaald worden (*paid-in*) door de aandeelhouders, de rest is opvraagbaar. Dit biedt de IBRD een bijkomende hefboom om enerzijds meer geld op te halen op de kapitaalmarkt en anderzijds zelf meer geld uit te lenen voor de financiering van projecten in de ontwikkelingslanden. Privé-investeerders vertrouwen op de sterkte van de Bank en investeren op die manier slechts onrechtstreeks in ontwikkelingslanden.

De privéarm van de Wereldbankgroep IFC krijgt 5,5 miljard dollar kapitaalsverhoging, maar zij heeft een grotere hefboomwerking, omdat ze bijkomend privé-geld aantrekt door rechtstreeks te participeren in programma's en projecten van privé-ondernemingen en intermediaire structuren – daarover hieronder meer. Ondertussen haalt ook de Internationale Ontwikkelingsassociatie IDA (*International Development Association*, het luik van de WBG dat werkt voor de armste landen) een deel van haar middelen op de kapitaalmarkt, met donorbijdragen als onderpand.

Multilaterale banken kunnen net als overheden ook obligaties uitschrijven voor specifieke projecten, maar investeringsfond-

sen blijken heel wat minder happig om daar in te stappen: de constructies zijn ingewikkelder, de risico's worden als groter beschouwd. Wisselkoersrisico's, onzekerheden over het wettelijk kader en, vooral bij infrastructuurprojecten, de risico's verbonden aan de werkzaamheden zelf, weerhouden deze fondsen van directere participatie (ODI, 2018). Er blijkt wel meer appetijt om deel te nemen aan vernieuwende financieringsvormen zoals een verzekeringsmechanisme tegen pandemieën (de *Pandemic Emergency Financing Facility*) en gebundelde groene investeringen (*green bonds, sustainable development bonds*).

In al die gevallen zal de multilaterale bank zelf de leningen verschaffen aan het ontwikkelingsland of zelf de investeringen doen, en dus zelf de risico's nemen maar ook de regie grotendeels in eigen handen houden. Met uitzondering van de werking van de IFC wordt het publieke geld dus niet echt vermengd met privégeld, maar wel ingezet als onderpand.

PUBLIEK GELD ALS SUBSIDIE

Investeerders kunnen ook zelf de touwtjes in handen nemen en rechtstreeks investeren in ontwikkelingslanden. Dit gebeurt verhoudingsgewijs nog altijd weinig, zeker in de armere ontwikkelingslanden. De koudwatervrees van ondernemers en investeerders heeft te maken met vermoede risico's en onzekerheden en met de onbekendheid met de betrokken landen. Om hen over de brug te halen, zijn aanmoedigingen nodig. Financieringsinstellingen voor ontwikkeling (DFI's of *Development Finance Institutions*) zoals de hierboven vermelde IFC, maar ook het Duitse KfW of het Belgische BIO en het garantie-instrument MIGA binnen de Wereldbankgroep hebben de opdracht om hierbij te faciliteren. Deze instellingen komen tussen met publiek geld om de kosten en de risico's voor privé-investeerders te verzachten of (deels) over te nemen, door cofinanciering, kapitaalsparticipaties of garanties en verzekeringen. *Derisking* heet dat in het jargon.

Eén tak van de activiteiten betreft de cofinanciering van grote overheidsprojecten. Het gaat hier vooral om omvangrijke infrastructuurwerken in ruime zin voor (spoor)wegen, telecommunicatie of distributienetwerken voor elektriciteit, die de overheid niet alleen kan of wil dragen en waarvoor ze een beroep doet op privéondernemingen en investeerders. Sommige sectoren worden volledig uitbesteed aan de privésector.

Daarvoor bestaat een potentieel indien de projecten ook geld kunnen opbrengen, zoals in het geval van telecommunicatie, luchthavens of tolwegen. Voor de privésector moet er immers een uitzicht op winst zijn. De opdrachten worden vaak in Publiek-Private Partnerschappen (PPP) gegoten, waarbij het bedrijf de investering doet en de overheid de terugbetaling kan spreiden over een langere periode, soms op basis van eigen uitgaven maar vaak ook op basis van inkomsten die het project genereert, zoals in het geval van een tolweg.

Bij klassieke aanbestedingsprocedures heeft de overheid in principe de touwtjes beter in handen, maar moet ze (een deel van) het project voorfinancieren, waarvoor ze doorgaans leningen moet aangaan. Ook klassieke aanbestedingen kennen vertragingen en onvoorziene meerkosten, maar het probleem bij veel PPP's is dat de langetermijnkosten al te vaak verborgen blijven – daarvoor waarschuwen zelfs het IMF en de evaluatiedienst van de Wereldbankgroep. PPP's moeten veel zorgvuldiger onderhandeld en gemonitord worden (*Brot für die Welt*, 2017). Maar ook klassieke aanbestedingsprocedures vergen veel capaciteit bij de overheid om alle technische, financiële en contractuele aspecten te overzien en te onderhandelen. Dat is niet vanzelfsprekend voor overheden in ontwikkelingslanden, maar ook in ontwikkelde landen loopt het al eens mis. Een aantal ngo's en vakbonden voeren sinds 2017 campagne bij de Wereldbank om de richtlijnen voor PPP's te herzien en veel meer garanties in te bouwen, opdat de partnerschappen budgettair verantwoord zijn en ook rekening houden met sociale en leefmilieunormen.

Publiek-Private partnerschappen (PPP's) zijn vaak de kop van jut, omdat de lusten en de lasten niet altijd evenwichtig verdeeld worden. Het zijn overigens niet alleen de overheden van ontwikkelingslanden die de capaciteit missen om optimale afspraken te onderhandelen. Dat bleek recentelijk nog in Groot-Brittannië, waar het bedrijf Carillion failliet ging. Het ging om een van 's lands grootste bouwbedrijven, uitvoerder van uiteenlopende werken voor de overheid (bouw en beheer van ziekenhuizen, wegen, stadions). Carillion laat nu een spoor van onafgewerkte werven en onbetaalde rekeningen na.

Naast participaties in openbare infrastructuur en gemengde privé- en overheidsinitiatieven kunnen financieringsinstellingen voor ontwikkeling met publiek geld ook economische activiteiten en ondernemingen steunen in de zuivere privésfeer, als onderdeel van het bevorderen van economische groei en ontwikkeling. Woningbouw, toerisme, maakindustrie, schaalvergroting in de landbouw, ... dragen in principe bij tot welvaartscreatie en vormen op die manier de motor van economische groei. In de mate dat de initiatieven ook duurzaam en inclusief zijn, dragen ze ook bij aan ontwikkeling waar iedereen de vruchten van kan plukken. Dat doorsijpeleffect (*trickle down*) wordt vaak verondersteld, maar is niet vanzelfsprekend. In opkomende economieën kan de steun nochtans van levensbelang zijn om een waardevol initiatief net de bijkomende ondersteuning te geven die nodig is om echt door te kunnen groeien. De kleintjes mogen daarbij niet uit het oog verloren worden

Alloysius Attah, medeoprichter en CEO van Farmerline en een van de ondernemers die in 2017 bekroond werden met de Koning Boudewijnprijs voor Afrikaanse ontwikkeling, getuigt van de moeilijkheden om van heel klein door te groeien naar middelgroot. Farmerline startte als een klein initiatief, op basis van het prijzengeld van een lokale wedstrijd om mobiele apps te maken. Om door te groeien als sociale onderneming en vanuit Ghana ook in andere landen te kunnen werken, is een flinke investering nodig – te groot voor het circuit van giften en filantropie, maar te klein voor de klassieke financieringsorganisaties. Kunnen de DFI's een antwoord bieden voor de *missing middle*?

HOE DE ONTWIKKELINGSIMPACT METEN?

Maar hoe kunnen we de ontwikkelingsimpact van al die initiatieven meten? Hoe bepaal je de duurzaamheid en meerwaarde van de bouw van een hotel, de oprichting van een hypotheekbank of de creatie van een mobiele app voor de landbouw? De IFC werkt vanaf 2017 met een nieuw meetinstrument, *Anticipated Impact Measurement and Monitoring* (AIMM), om die impact vooraf te kunnen bepalen. De potentiële impact wordt afgewogen tegenover de risico's, dat wil zeggen de waarschijn-

lijkheid dat die impact al dan niet behaald kan worden in welbepaalde omstandigheden. Het gaat om een kwalitatieve inschatting en daarvoor zijn niet altijd objectieve maatstaven of cijfers te vinden (Bretton Woods Project, 2018). Een eerste en nogal voor de hand liggende uitkomst is dat er eerder weinig positieve scores gehaald worden in de moeilijkste situaties, met name in de laagste-inkomenslanden, in kwetsbare fragiele staten of in conflictsituaties.

De beste verhalen komen uit de iets beter presterende midden-inkomenslanden en vergden samenwerking tussen een groot aantal actoren. Veel van de recente succesverhalen gaan over energieprojecten. Zo is de Wereldbankgroep trots op het Sankofa-gasproject in Ghana, waar de vier onderdelen van de WBG samenwerkten: Ghana kreeg een lening van 200 miljoen dollar van de IBRD en een betaalgarantie van 500 miljoen dollar van IDA. Daarnaast leverde de IFC een participatie van 300 miljoen dollar aan het bedrijf Vitol Ghana en kreeg dit bedrijf een garantie van MIGA voor de commerciële leningen die het verder nog aangaat om dit project gefinancierd te krijgen.

Door dit alles wordt 8 miljard dollar privé-investeringen gemobiliseerd – dat is alvast een fors hefboomeffect. Maar we moeten vooral kijken naar de milieu-impact van het project. Het is de bedoeling dat hiermee 40 procent van de energiecapaciteit van Ghana vervangen wordt, waarbij lokaal gewonnen gas in de plaats komt van meer vervuilende en geïmporteerde olie. De Bank stelt dat per jaar 12 miljoen vaten olie minder nodig zullen, een vermindering van de koolstofuitstoot met 8 miljoen ton. Voor het moederbedrijf Vitol zal dit al bij al een bescheiden project zijn – Vitol is nog altijd een van de grootste oliehandelaars ter wereld en de daling van de olieprijs in de afgelopen jaren heeft, samen met de trend naar diversifiëring in deze sector, ongetwijfeld geholpen bij deze transformatie.

Dergelijke grootschalige en complexe programma's vergen in de eerste plaats een nationaal plan en lokale politieke wil. Pas dan kan ook de gunstige financiering een verschil maken. Maar ook dan vergen ze nog een intense samenwerking tussen de verschillende betrokken instellingen en een doorgedreven

kennis van het terrein, die zich niet beperkt tot louter financiële en economische gegevens, maar ook de politieke verhoudingen en risico's monitort.

Dat leert ons een ander Wereldbankvoorbeeld, uit Egypte. Zoals in verschillende andere landen in het Midden-Oosten en Noord-Afrika vreten energiesubsidies er meer dan 6 procent van het BNP op – dat is meer dan de overheidsuitgaven voor gezondheid, onderwijs en sociale bescherming samen. Ook hier kiest de WBG voor een complex samenwerkingsverband om de energiesector te hervormen. Een IBRD-lening van 3 miljard dollar is gekoppeld aan technische bijstand en expertise ter ondersteuning van een beleidshervormingsprogramma om de energiesubsidies terug te dringen. Daarnaast leent de IFC 645 miljoen dollar aan de privésector en zorgt MIGA voor 210 miljoen dollar aan verzekeringen, waarmee 2 miljard dollar privé-investeringen wordt aangetrokken voor een zonne-energieproject. Het totale programma lokte volgens de Bank vijftien verschillende banken en twintig verschillende investeerders naar een groter zonnepark en trok 15 miljard dollar privé-investeringen naar de gasector. Nog altijd volgens de Bank kon Egypte met dit programma een budgettaire ruimte van 14 miljard dollar creëren, die het land onder andere gebruikt voor voedselsubsidies, schoolmaaltijden en andere uitkeringen voor de armsten. Dat is geen kleine hervorming in een land waar de energiesubsidies niet alleen een belangrijke aanvulling betekenden voor het inkomen van veel gewone mensen, maar ook een wapen vormden in de handen van politieke en militaire machthebbers (*Oxford Institute for Energy Studies*, 2017).

PUBLIEK GELD VOOR RESULTATEN:

BETALEN VOOR SUCCES

De bovenstaande voorbeelden van ondersteuning via multilaterale ontwikkelingsbanken en DFI's gaan ervan uit dat die instellingen een beter zicht hebben op de risico's en dat hun bijdragen – in de vorm van garanties, gesubsidieerde leningen en participaties – een deel van het reële risico wegnemen en op die manier de juiste *incentive* of aanmoediging geven. Maar instrumenten als het hoger vermelde AIMM wijzen er al op dat zoiets moeilijk berekenbaar is. Veel DFI's hebben verba-

zend weinig personeel op het terrein. Ze werken vaak via intermediaire structuren en doen voor advies eerder een beroep op andere ontwikkelingsorganisaties of externe adviseurs. Niet iedereen is ervan overtuigd dat dit de beste aanpak is. De risico's worden overgenomen door de publieke sector, maar verminderen daarom niet. Het financieren van de risico's met publiek geld zou privéactoren kunnen aanzetten tot roekeloos gedrag. Er zijn ook instrumenten om de privésector juist aan te sporen om zelf die risico's te dragen en hen pas te betalen wanneer ze succesvol zijn en vooraf afgesproken resultaten leveren (*Center for Global Development*, 2015).

Die aanpak is relatief nieuw in de ontwikkelingssamenwerking en gaat voort op ervaringen met sociale-impactobligaties (*Social Impact Bonds*) die sinds het begin van dit decennium zijn ontstaan in een aantal ontwikkelde landen, onder andere bij de reclassering van gevangenen en de herscholing van langdurig werklozen. Niet toevallig gaat het vooral om landen die zelf niet prat kunnen gaan op een doeltreffend socialezekerheidsstelsel, de Verenigde Staten en Groot-Brittannië voorop. Bij succesvolle transacties kan de betrokken overheid een interessante besparing realiseren. Wanneer een privéorganisatie of bedrijf (het kan ook een ngo zijn) er bijvoorbeeld tegen een redelijke prijs in slaagt om voormalige gevangenen te begeleiden, aan het werk te helpen en vooral uit de gevangenis te houden, bespaart de overheid immers handenvol geld.

In dezelfde geest worden ook verschillende ontwikkelingsimpactobligaties (*Development Impact Bonds*) uitgetest in ontwikkelingslanden. Dat gaat in essentie als volgt: aan privéfinanciers wordt gevraagd om een project voor te financieren. Die investeerders krijgen hun geld na afloop terug, met als bonus een welbepaalde interest, op voorwaarde dat de resultaten van het project behaald zijn. De eindfinancier is (meestal) de donor-overheid. Het voordeel voor die overheid is dat ze pas later hoeft te betalen en alleen indien de resultaten behaald zijn. In tegenstelling tot de hoger vermelde derisking is het risico dus nadrukkelijk voor de privéfinancier. Dit blijft voorlopig een marginaal fenomeen. In ontwikkelingslanden zijn een twintigtal *Development Impact Bonds* in voorbereiding, en slechts zes operationeel, maar in de zoektocht naar meer mid-

delen wordt ook dit kanaal verder uitgediept. Minister De Croo test alvast een eigen variant in de humanitaire sfeer. In samenwerking met het Internationale Rode Kruis en verschillende andere donoren lanceerde hij in september 2017 een 'Humanitaire Impactobligatie' voor de financiering van de bouw en de exploitatie van rehabilitatiecentra voor gehandicapten in de Democratische Republiek Congo, Mali en Nigeria. Het eindresultaat (het aantal gehandicapten dat weer mobiel wordt) wordt berekend in verhouding tot het aantal ingezette hulpverleners.

Een van de onderliggende veronderstellingen is dat de privésector efficiënter werkt en strenger zal toezien op resultaatgericht beheer. Een andere veronderstelling is dat de privésector sneller naar innovatieve methoden zal grijpen. Die laatste hoop wordt niet bevestigd door onderzoek (*Brookings Institute, 2018*), maar

de privésector blijkt wel meer aandacht te hebben voor resultaten en preventie. Positief is ook dat het operationeel risico voor de overheid inderdaad gereduceerd wordt. Maar de ontwikkelingsimpactobligaties slagen er nog niet in om echt bijkomend geld uit de privésector op te halen: de uiteindelijke financiering (*outcome funding*) komt nog altijd van de klassieke donoren, of in één enkel geval (Colombia) van het betrokken ontwikkelingsland zelf. De ingewikkelde constructies vragen veel tijd en hoge transactiekosten en de uit te keren winst in geval van succes is bovendien niet gering (tot 7% in het geval van de humanitaire impactobligatie). Door dit alles blijven ontwikkelingsimpactobligaties erg duur en de verhoopte schaalvergroting is er voorlopig niet gekomen. De hype is misschien intussen ook alweer een beetje voorbij. De inschatting bij Brookings is dat er wellicht andere vormen van *outcome financing* opgezet worden die geen voorfinanciering vereisen.

DE PRIVÉSECTOR ALS MOTOR – HOE LAAT JE DIE AANSLAAN?

MARKTEN CREËREN

Het is één ding om de brandstof bij privé-investeerdere te halen, maar het is nog wat anders om de motor zelf op gang te helpen door ervoor te zorgen dat ondernemers en ondernemingen in ontwikkelingslanden kunnen floreren en op die manier bijdragen aan ontwikkeling. De hierboven vermelde voorbeelden van ondersteuning door DFI's vormen daar een onderdeel van en laten meteen ook zien dat het niet vanzelf gaat. De financiële steun is maar één deel van het verhaal.

In het recente verleden beperkte de IFC zich grotendeels tot het aanbieden van financiering en advies op het moment dat investeerders en bedrijven zich zelf presenteren met kant en klare projecten ter financiering. Sinds 2017 reikt haar ambitie verder en in haar nieuwe strategie gaat de IFC er prat op zelf actief markten te kunnen creëren. De IFC zet daarvoor niet enkel haar financiële instrumenten in (participaties, leningen, enzovoort), maar biedt ook advies om interessante voorstellen om te vormen tot bankabele projecten. Ze kan demonstratieprojecten opzetten om andere ondernemers te kunnen aantrekken. In sommige gevallen zullen bijkomende bedrijven –

leveranciers, financiële dienstverleners – aangetrokken moeten worden om inderdaad een markt te creëren die op zichzelf (financieel) leefbaar wordt. Er zijn sectoren waar dit lijkt te werken. We vinden hiervan niet alleen voorbeelden in de al vaak geciteerde energiesector, maar soms ook in onverwachte hoek, zoals het onderwijs en de ziekteverzekering.

CASCADE

De WBG hanteert de zogenaamde cascadeaanpak om te bepalen of de privésector dan wel de overheid een project op zich moet nemen. De voorkeur gaat nadrukkelijk uit naar de privéoplossing, en in vertaling komt het hier op neer: "overweeg eerst of de privésector het kan, zonder dat de overheidsschuld verhoogt of dat daarbij verplichtingen voor de overheid gecreëerd worden. Is er geen privéoplossing mogelijk omdat beleidsmaatregelen of regelgeving ontbreken, zorg dan in de eerste plaats voor steun om die regelgeving te realiseren. Indien er andere risico's zijn, zoek dan eerst naar mogelijkheden om die aan te pakken. Indien het project desondanks toch publieke middelen nodig heeft, ga dan voor die optie".

De redenering van de WBG is dat de schaarse publieke middelen worden voorbehouden voor de programma's en situaties

met de grootste noden waar de privésector om diverse redenen niet kan optreden. Maar zo simpel is de afweging niet.

Eén vraag die daarbij alvast opduikt: moet alles op de markt? Moet de financiële wereld bijvoorbeeld ook een markt creëren voor onderwijs of voor gezondheid? Voor investeerders is dit perfect mogelijk: er zijn verschillende voorbeelden van een geprivatiseerde ziekteverzekering op commerciële basis, net zoals van commercieel uitgebaat privéonderwijs. Ze zijn met een ook het onderwerp van flink wat controverses. Veel maatschappelijke organisaties maken zich zorgen over zowel de prijs en de toegankelijkheid als de kwaliteit van dergelijke diensten. Niet iedereen is ervan overtuigd dat deze basisvoorzieningen koopwaar zijn of dat ze gebruikt moeten worden om winst te maken. Een andere bezorgdheid ligt in de vraag naar de regulering van deze sectoren. Met name in landen waar de overheid niet sterk genoeg staat om zelf onderwijs te voorzien, is ze doorgaans ook niet sterk genoeg om het normgevend kader te voorzien en kwaliteitseisen op te leggen of te controleren.

GELIJK SPEELVELD

Onder de DFI's zelf is er wel een roep om duidelijke afspraken, vooral om oneerlijke onderlinge concurrentie tegen te gaan en ook om te vermijden dat subsidies vanuit de DFI's gebruikt worden om hulp te koppelen aan de afname van producten en diensten in het donorland (gebonden hulp). Het vergt een transparante boekhouding en ook internationale afspraken om te vermijden dat subsidiemechanismen vervallen in gebonden hulp, waarbij nationale financieringsinstellingen elkaar vliegen afvangen ten gunste van het eigen bedrijfsleven en de ontwikkelingsrelevantie helemaal naar de achtergrond verdwijnt. De sector is zich ook bewust dat de publieke financiering een averechts effect kan hebben en de markt kan verstoren. Dan vallen bedrijven uit de boot omdat concurrenten voorgetrokken worden met hulpgeld, of veroorzaken de subsidies juist prijsverhogingen.

Het Europees netwerk van instellingen voor ontwikkelingsfinanciering EDFI, waartoe ook het Belgische BIO behoort,

werkt sinds 2009 op basis van gezamenlijke principes voor verantwoorde financiering. De instellingen hebben een eigen klachtenmechanisme. Ze onderschreven in 2013 een aantal meer gedetailleerde richtlijnen over het verantwoord gebruik van *blended finance* en onderhandelen daarover met andere instellingen. De principes bepalen dat publieke financiering additioneel moet zijn, wat wil zeggen dat het project zonder deze financiering niet mogelijk is. De projecten moeten effectief bijkomende fondsen aantrekken, commercieel leefbaar zijn, de markt versterken en ten slotte de naleving van hoge normen bevorderen (op het vlak van behoorlijk bestuur, leefmilieu en sociale standaarden).

De multilaterale ontwikkelingsbanken hebben ondertussen ook eigen afspraken gemaakt tijdens een onderonsje van de G20 in Hamburg in juli 2017. Die Hamburgprincipes moeten ertoe bijdragen dat de mobilisering van privémiddelen de ontwikkelingsdoelstellingen ten goede komt. Ze leggen de klemtoon op het eigenaarschap van de betrokken ontwikkelingslanden: zij moeten de prioriteiten kunnen bepalen. De Hamburgprincipes wijzen ook op het belang van steun aan inspanningen voor een gunstig investeringsklimaat en ze herhalen ook de cascadeaanpak. De betrokken organisaties engageren zich ook om nieuwe principes uit te werken met betrekking tot *blended finance*.

De G20 is wellicht niet het meest geschikte forum om dergelijke afspraken te maken. De opkomende economieën zijn hierin wel vertegenwoordigd, maar de armste ontwikkelingslanden niet. Het is ook niet meteen duidelijk welk publiek deze principes moeten dienen.

Intussen zijn ook weer nieuwe principes afgesproken over *blended finance* binnen de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO, 2018). Dat forum bestaat enkel uit geïndustrialiseerde landen, maar de communicatie over de principes gebeurde heel wat ruimer. De OESO voert ook overleg met organisaties uit de civiele samenleving over de toepassing van de principes.

OESO-principes voor blended finance

1. Zorg ervoor dat blended finance gebruikt wordt voor ontwikkeling
2. Zorg bij blended finance voor maatwerk, aangepast aan de lokale context
3. Ontwerp blended finance zo dat het leidt tot een verhoogde mobilisering van commerciële financiering
4. Besteed extra aandacht aan effectieve partnerschappen voor blended finance
5. Monitor blended finance met het oog op transparantie en resultaten

De ontwikkelingslanden zijn in het beste geval onrechtstreeks betrokken bij al die initiatieven. Hun bezorgdheden vinden we wel terug in de regionale ontwikkelingsbanken (Afrikaanse, Inter-Amerikaanse en Aziatische ontwikkelingsbank), maar deze krijgen niet dezelfde weerklank op de internationale fora. In het meest recente rapport over de opvolging van Conferentie over de financiering van de ontwikkeling komt hun stem wel duidelijker aan bod (UN, 2018).

WERKEN AAN EEN BETER INVESTERINGSKLIMAAT

Het komt er dus op aan op zoek te gaan naar de biljoenen bij de privésector en naar de hefboomen om die los te wrikken. Maar wanneer je investeerders en ondernemers vraagt naar de grootste hinderpaal, gaat het meestal niet over financiering maar over de risico's van een ongunstig ondernemersklimaat. Die risico's kun je deels afdekken met extra geld, maar daarmee zijn ze niet verdwenen. Er moet ook rechtstreeks gesleuteld worden aan rechtszekerheid, transparante en voorspelbare regelgeving, eerlijke concurrentie, faire behandeling, strijd tegen corruptie, eerlijke belastingen. De ontwikkelingslanden zijn zich daar zelf ook van bewust, maar tussen droom en daad staan nogal eens capaciteitsproblemen en politieke en economische machtsverhoudingen.

Ook op het recente Africa CEO Forum in Abidjan van maart 2018, waar naast Afrikaanse bedrijfsleiders ook bankiers, investeerders en overheidsafgevaardigden elkaar ontmoet-

ten, ging het niet alleen over de financiële hefboomen. De nieuwe Zimbabwaanse president Emmerson Mnangagwa had het in de eerste plaats over instituties en leiderschap en over de nood aan een onafhankelijke werking van de juridische, wetgevende en uitvoerende macht.

We kunnen dit opnieuw illustreren met een voorbeeld uit de Wereldbankgroep. De IFC en IDA leverden in 2012 met succes technische bijstand aan Burundi voor een beter functionerende belastingdienst als onderdeel van een beter ondernemingsklimaat. Ook België werkte mee aan dit initiatief. De belastingbasis werd verbreed, de administratieve kosten voor het indienen van belastingaangiftes voor kleine en middelgrote ondernemingen werden beperkt en de regelgeving werd geharmoniseerd binnen de Oost-Afrikaanse regio. De hervormingen omvatten ook het instellen van één loket voor alle ondernemersformaliteiten. De kostprijs en tijdsinvestering voor het registreren van ondernemingen daalden gevoelig en het programma zorgde voor een verdubbeling van het aantal geregistreerde ondernemingen. De politieke vertroebeling naar aanleiding van de verkiezingen in 2015, liet echter zien hoe kwetsbaar dergelijke successen zijn. Door de algemene terugval in de economische prestaties, uitbarstingen van geweld en een heroriëntatie van de buitenlandse hulp gingen veel van de projectresultaten verloren.

Naast politieke stabiliteit, eenvoudige en eerlijke regelgeving en strijd tegen corruptie, vereist een goed investeringsklimaat ten slotte ook de aanwezigheid van 'menselijk kapitaal': goed opgeleide en gezonde burgers zijn ook productieve werknemers die bijdragen aan ontwikkeling. Tijdens de laatste Lentevergadering van de WBG kondigde voorzitter Jim Kim de opstelling van een *Human Capital Index* aan. Die zou moeten aangeven hoeveel elk land investeert in onderwijs, gezondheid en sociale bescherming en op die manier meer aandacht vragen voor deze cruciale bouwstenen voor duurzame economische groei. Voor Kim zou die index moeten meegerekend worden bij het bepalen van de kredietwaardigheid van landen.

BESLUIT

De roep om meer inbreng uit de privésector valt in een bijzonder tijdsgewricht. De politieke context is onvoorspelbaar. Belangrijke spelers plooiën terug op zichzelf, het eigenbelang staat veel centraler en er is minder geloof in de rol van de overheid en van multilaterale instellingen, er is meer sprake van confrontatie en er wordt minder geïnvesteerd in arbitrage en compromis. De economische context wordt gekenmerkt door onzekerheid en een grote volatiliteit, met stuiterende grondstoffenprijzen, een extreem lage rente die ondertussen al weer omhoog lijkt te kruipen, lage olieprijsen die op de dag dat we dit schrijven weer opveren, een stagnerende groei, groei zonder dat er arbeidsplaatsen bijkomen, een dreigende schuldenlast, nieuwe economische machten met andere spelregels en minder regulering, ondanks de harde lessen van de financieel-economische crisis. In die context geeft het recente opvolgingsrapport van de conferentie over de financiering van de ontwikkeling (UN 2018) een duidelijke waarschuwing: de lange termijn mag niet uit het oog verloren worden. Ontwikkeling kost geld. Elke dollar of euro kun je maar één keer uitgeven. Maar er zijn verschillende manieren waarop je die euro kunt inzetten als hefboom om meer middelen te creëren. Het vergt niet alleen financieel-technische kennis, maar ook een aantal maatschappelijke keuzes om dat zo optimaal

mogelijk te doen. Die keuzes hebben in de eerste plaats te maken met de prioriteiten voor ontwikkeling – en dat zijn keuzes die de ontwikkelingslanden zelf moeten maken. Ook de manier waarop donorlanden daarbij helpen, vergt een aantal afwegingen. Die moeten gaan over ontwikkelingsrelevantie, kwaliteit en additionaliteit en garant staan voor duurzaamheid op langere termijn.

De privésector blijft hierin een belangrijke partner, maar die sector reguleert zichzelf niet, zorgt niet automatisch voor duurzame groei noch herverdeling, richt zich niet automatisch op de grootste noden en richt zich te vaak op een te korte termijn. De beschikbare biljoenen kunnen snel verschoven worden naar meer lucratieve bestemmingen.

Maatschappelijke keuzes moeten vertaald worden in beleidskeuzes, met oog voor de langere termijn. Dat vergt een goed werkende overheid, die niet alleen het beleid uitstippelt, maar ook regels en verantwoordingsmechanismen voorziet. Vooraleer de euro's ingezet worden als hefboom, zijn er euro's nodig om de overheidsinstellingen te versterken en optimaal te laten werken, zowel in de ontwikkelingslanden als in de donorlanden. Om dat alles te verdedigen, is absoluut een nieuwe, lange adem nodig.

ONLINE BRONNEN, GERAADPLEEGD TUSSEN 10 APRIL EN 10 MEI 2018

African Development Bank: 2018 African Economic Outlook

https://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/African_Economic_Outlook_2018_-_FR.pdf

Bretton Woods Project: AIMM: Will IFC hit rights based development target? Voorjaar 2018

<http://www.brettonwoodsproject.org/2017/10/measuring-impact-overview-ifcs-new-approach-measuring-development-impact/>

Brookings Institute: Research on development impact bonds, 2018: <https://www.brookings.edu/blog/education-plus-development/2018/01/17/paying-for-social-outcomes-a-review-of-the-global-impact-bond-market-in-2017/>

Brot für die Welt: Financing infrastructure in developing countries through Public-Private Partnerships; Berlijn 2017

Center for Global Development: Guarantees, Subsidies, or Paying for Success? Choosing the Right Instrument to Catalyze Private Investment in Developing Countries (Owen Barder and T. Talbot), mei 2015:

<https://www.cgdev.org/sites/default/files/CGD-Working-Paper-402-Barder-Talbot-Supporting-Private-Sector-o.pdf>

Center for Global Development: Billions to Trillions, november 2017,

<https://cgdev.org/Billions-trillions-issues-role-development-banks-mobilizing-private-finance.pdf>

Development initiatives, Aid spending by DAC donors in 2017; april 2018 <http://devinit.org/post/oda-data-2017/>

IFC: strategy and business outlook fy18 -fy20. Creating markets and mobilizing private capital, april 2017,

https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/d9abcdoc-1d43-4aa1-9004-a2f83c694242/IFC-SBO-FY18-20_v052217.pdf?MOD=AJPERES

Overseas Development institute: Channeling private investment to infrastructure, Working paper 534, 2018,

<https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/resource-documents/12176.pdf>

OESO, Infrastructure Financing, Instruments and Incentives, 2015,

<http://www.oecd.org/g20/topics/financing-for-investment/Infrastructure-Financing-Instruments-and-Incentives.pdf>

OESO, OECD – DAC Blended finance Principles for unlocking commercial finance for the sustainable development goals; januari 2018: <http://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/development-finance-topics/OECD-Blended-Finance-Principles.pdf>

Oxfam: Reward Work, not Wealth; briefing paper, januari 2018 <https://www.oxfam.org/en/research/reward-work-not-wealth>

The Oxford Institute for Energy Studies: the political economy of energy subsidies in Egypt and Tunisia, the untold story, augustus 2017 <https://www.oxfordenergy.org/publications/political-economy-energy-subsidies-egypt-tunisia-untold-story/>

UN Finance for Development 2018: main findings of the 2018 report of the Inter-Agency Task Force on Financing for Development <https://undocs.org/E/FFDF/2018/2>

Wereldbank, september 2017, document vrijgegeven voor de jaarvergadering 2017
http://siteresources.worldbank.org/DEVCOMMINT/Documentation/23758671/DC2017-0009_Maximizing_8-19.pdf

Wereldbank, Toespraak van voorzitter J. Kim, jaarvergadering van oktober 2017
<http://www.worldbank.org/en/news/speech/2017/10/13/wbg-president-jim-yong-kim-speech-2017-annual-meetings-plenary-session>

REEDS VERSCHENEN MO*PAPERS

2018

- mei 2018: De rol van de privésector in de ontwikkeling: brandstof en motor tegelijk? (*Melanie Schellens*)

2017

- dec 2017: Saoedi-Arabië: revolutie van bovenaf (*Bart Peeters*)
- nov 2017: Als je geschoren wordt, moet je stilzitten - Hoe de financiële sector mobiliseert tegen een Europese transactietaks (*Lisa Kastner*)
- okt 2017: Besparingsbeleid vergroot ongelijkheid, ontwikkeling vereist echte investeringen (*UNCTAD*)
- mei 2017: Beschikt Rusland werkelijk over een gaswapen? (*James Henderson*)
- mei 2017: Armoede is de echte oorzaak van honger, agro-ecologie de oplossing (*Esmeralda Borgo*)
- jan 2017: Waarom is Oeganda militair zo actief in de regio van de Grote Meren? (*Martijn Engels*)

2016

- dec 2016: 25 jaar Belgische multilaterale samenwerking Kan een kleine speler groot worden in multilateraal verband? (*Kris Panneels*)
- dec 2016: De multilaterale ontwikkelingssamenwerking. Wat we samen doen, doen we beter? (*Kris Panneels*)
- okt 2016: De strijd om de Europese ontwikkelingsbudgetten (*Dirk Brems en Sarah Hulsmans*)
- jul 2016: Herverdelingsamenwerking (*Gorik Ooms*)
- mei 2016: Humanitaire hulp voor deze tijd? (*Overseas Development Institute*)
- apr 2016: Buen vivir: Komt het goede leven uit Zuid-Amerika? (*Eduardo Gudynas*)
- mar 2016: De EU als "ontwikkelingsland", De universele ontwikkelingsagenda van de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen in het Europees beleid (*Dirk Brems en Julie Lamsens*)
- mar 2016: Europa redden door de democratie te herstellen (*Stephen Bouquin en Karin Verelst, Thomas Fazi*)
- feb 2016: Anno 2016 is ontwikkeling niet meer wat ze is geweest (*Emiel Vervliet*)
- jan 2016: De stille revolutie van sociaal ondernemers, Sociaal ondernemerschap als nieuwe benadering voor internationale solidariteit? (*Fons van der Velden en Pol De Greve*)

2015

- nov 2015: Het ei van Columbus voor ontwikkelingssamenwerking? (*Dirk Brems en Tina Tindemans*)
- okt 2015: Textielarbeidsters hebben sociale bescherming nodig (*Sarah Vandoorne*)
- okt 2015: De twijfelachtige kleuren van groen geld (*Gert Van Hecken en Kahlil Baker*)
- sep 2015: Zijn de opkomende landen nu gevestigde machten? (*Dries Lesage, Stijn Sintubin, Ng Sauw Tjhoi, Laurent Delcourt, Jef Van Hecken, Karin Debroey, Lien Verpoest*)
- apr 2015: Moeten kernwapens gewoon verboden worden? (*Tom Sauer*)
- apr 2015: Een TTIP van sluier: meer vrijhandel dient de winst, niet de mensen (*Emiel Vervliet*)
- jan 2015: De ontwikkelingssamenwerking voorbij? (*Marcus Leroy*)

2014

- december 2014: Wet breekt nood, Toekomst voor rondtrekkende veehouders in Afrika? (*Koen Van Troos*)
- november 2014: #LuxLeaks (*Kristof Clerix / ICIJ*)
- oktober 2014: Nog steeds gelukkig getrouwd? Een gouden bruiloft in de ontwikkelingssamenwerking (*Gijs Justaert*)
- juli 2014: Wordt de geopolitieke kaart van het Midden-Oosten hertekend? (*David Crikemans*)
- juni 2014: We zijn allemaal verschillend. U ook? (*Rachida Lamrabet*)
- mei 2014: Gouden tijden voor de rijken? (*Paul Krugman*)
- apr 2014: Kunnen voorbehoedmiddelen de wereld redden? (*Simon Calcoen*)
- mrt 2014: Gaan de groeilanden een diepe duik tegemoet? (*Pierre Salama*)
- feb 2014: Buitenlandse berichtgeving is dood, leve de mondiale journalistiek? (*Gie Goris*)
- feb 2014: Is Afghanistan klaar voor 2014? (*Thomas Ruttig*)
- jan 2014: Ligt Pakistan op het Arabisch schiereiland? (*Bruno De Cordier*)

2013

- dec 2013: Schept microkrediet slechts een illusie van ontwikkeling? (*Milford Bateman en Ha-Joon Chang*)
- sep 2013: Kan Afrika zijn ontwikkeling zelf financieren uit hogere belastingsopbrengsten? (*Mick Moore*)
- jun 2013: Is uw gsm goud waard?
- apr 2013: Wat weten we (niet) over het geweld in Oost-Congo? (*Koen Vlassenroot, Steven Spittaels, Kris Berwouts en Nadia Nsayi*)
- apr 2013: Bestaan de Zapatisten nog? (*François Hautart*)
- feb 2013: Kan rijst West-Afrika voeden? (*Saartje Boutsen en Jan Aertsen*)
- feb 2013: Hoe komt het dat Afrika de Millenniumdoelstellingen niet haalt? (*Dimitri Van den Meerssche*)

2012

- okt 2012: Genetisch gewijzigd voedsel als oplossing voor het hongereprobleem? (*Hielke Van Doorslaer*)
- sep 2012: Kan zwart-Afrika voedselzekerheid bereiken? (*UNDP*)
- sep 2012: What is the Rise of South-South relations about? (*Sanoussi Bilal*)
- apr 2012: Hoe inclusief is onze ontwikkelingssamenwerking? (*PHOS*)
- mar 2012: Brengen verkiezingen meer democratie in Congo? (*Mieke Berghmans en Nadia Nsai*)
- mar 2012: Wat na Busan? (*Bert Jacobs*)
- mar 2012: Kan de politiek de ontwikkelingssamenwerking redden? (*Alex Duncan en Gareth Williams*)
- feb 2012: Wordt het precariaat een nieuwe sociale klasse? (*Guy Standing*)
- feb 2012: Waarheen met de revoluties in Egypte en Syrië? (*Brigitte Herremans, Pieter Stockmans en Majd Khalifeh*)

2011

- nov 2011: Kan armoede overwonnen worden? (*Abhijit Vinayak Banerjee en Esther Duflo*)
- nov 2011: Is India goed bezig? (*Jean Drèze en Amartya Sen*)
- nov 2011: Een keerpunt voor sociale bescherming wereldwijd? (*Gijs Justaert en Bart Verstraeten*)
- okt 2011: Heeft ontwikkelingshulp zijn tijd gehad? (*Marcus Leroy*)
- okt 2011: 7 billion: development disaster or opportunity? (*Hania Zlotnik and Fred Pearce*)
- sep 2011: Erkenning van de Palestijnse staat: een game changer? (*Brigitte Herremans*)
- jun 2011: Een uitweg uit de nieuwe voedselcrisis? (*Saartje Boutsen*)
- mei 2011: Is het einde van de bevolkingsgroei werkelijk in zicht? (*Ronald C. Schoenmaeckers*)
- apr 2011: Waarom gelijkheid beter is voor iedereen (*Richard Wilkinson en Kate Pickett*)
- mar 2011: Welke toekomst voor de ontwikkelingssamenwerking? (*Nemat Shafik*)
- feb 2011: Realiteit of mythe? Minerale rijkdom als motor van het geweld in het oosten van Congo (*Rachel Perks en Koen Vlassenroot*)

2010

- dec 2010: Heeft Congo kans van slagen? (*Tom De Herdt, Kristof Titeca en Inge Wagemakers*)
- nov 2010: Heeft de crisis het draagvlak van ontwikkelingssamenwerking ondermijnd? (*Tom De Bruyn & Ignace Pollet*)
- nov 2010: De laatste energiecrisis? Betekent piekolie het einde van de homo Petroliensis? (*Elias Verbanck*)
- sep 2010: Wat doet China in Afrika en Latijns-Amerika? (*John Vandaele & Marc Vandepitte*)
- sep 2010: De millenniumdoelstellingen: wachten op de grote doorbraak? (*Lonne Poissonnier & Rudy De Meyer*)
- jun 2010: Hoe goed zijn Brazilië, China en India in armoedebestrijding? (*Emiel Vervliet*)
- mei 2010: Why is poverty a human right crisis? (*Irene Khan and Steven Vanackere*)
- mei 2010: Wat is nu eigenlijk goed bestuur? (*Emiel Vervliet*)
- apr 2010: Is er Apartheid in het Heilige land? (*Korneel De Rynck*)
- mar 2010: Water zonder grenzen? Het regionaal belang van het Afghaanse water (*Benjamin Sturtewagen*)
- feb 2010: Wat met de Cubaanse revolutie na Fidel Castro? (*Marc Vandepitte*)
- feb 2010: Leidt klimaatverandering tot oorlogen? (*Harald Welzer en Jamie Shea*)
- jan 2010: Mogen we nog dieren eten in tijden van klimaat- en voedselcrisis? (*Jonathan Safran Foer en Louise Fresco*)

2009

- nov 2009: Spionage in het hart van Europa? (*Kristof Clerix*)
- nov 2009: Hebben de ngo's hun ziel verkocht aan de minister van Ontwikkelingssamenwerking? (*Jean Reynaert en Patrick Develtere*)
- okt 2009: Chaos in Afghanistan en Pakistan? (*Ahmed Rashid en Jef Lambrecht*)
- sep 2009: De 'Gele Reus' in ademnood? (*Samia Suys*)
- sep 2009: Is ontwikkelingshulp verantwoordelijk voor de armoede in Afrika? (*Dambisa Moyo en Kumi Naidoo*)
- jul 2009: Is dit de nieuwe kolonisering? (*International Food Policy Research Institute, The Economist, vertaling Emiel Vervliet*)
- jun 2009: Kan de G20 de wereld redden? (*Emiel Vervliet*)
- apr 2009: Hoezo, vrije meningsuiting? (*Ruddy Doom en Sofie Van Bauwel*)
- mar 2009: Hebben financiële speculanten 120 miljoen mensen honger laten lijden? (*Peter Wahl, vertaling en samenvatting door Emiel Vervliet*)
- mar 2009: What is the status of human rights in Iran? (*Shirin Ebadi*)
- feb 2009: Hoe zien wij Gaza? (*Ruddy Doom en Simone Korkus*)

2008

- dec 2008: Wat is waardig werk? (*Emiel Vervliet*)
- nov 2008: Betalen de armen de prijs van een slecht beleid? (*Saar Van Hauwermeiren*)
- okt 2008: Hoeveel armen zijn er nu eigenlijk? (*Emiel Vervliet*)
- okt 2008: Blinkt alle goud? (*Catapa*)
- jul 2008: Door welke lens kijken wij naar China? (*Kristof Decoster*)
- jun 2008: Heeft Congo iets aan zijn mijnen? (*Raf Custers*)
- jun 2008: Wie zorgt er voor een échte groene revolutie? (*Jan Aertsen en Dirk Barrez*)
- mei 2008: Kan onverschilligheid dodelijk zijn? (*Forum for African Investigative Reporters, vertaling en samenvatting: Emiel Vervliet*)
- mar 2008: Levert de traditie de oplossing? (*Bert Ingelaere*)
- feb 2008: Kunnen boeren de wereld redden? (*Saartje Boutsen*)
- jan 2008: Neemt de inkomensongelijkheid in de wereld toe of af? (*Emiel Vervliet*)

2007

- dec 2007: Waar de kassa altijd rinkelt? (*Internationaal Vakverbond, vertaling: Emiel Vervliet*)
- dec 2007: Is er leven na Kyoto? (*Simon Calcoen, Peter Tom Jones, Edith Vanden Brande en Alma De Walsche*)
- okt 2007: Zijn de EPA's levensgevaarlijk? (*Marc Maes*)
- sep 2007: Ligt de Afrikaanse hemel in Barcelona? (*Roos Willems, vertaling: Emiel Vervliet*)
- jun 2007: Hoe erg is het klimaat eraan toe? (*IPCC, vertaling: Emiel Vervliet*)
- jun 2007: Redt de minister van Financiën het klimaat? (*Aviel Verbruggen, vertaling: Emiel Vervliet*)
- jun 2007: Viva el populismo? (*Emiel Vervliet en Alma De Walsche*)
- mar 2007: Veertig jaar bezetting - Hoe lang nog? (*Ludo De Brabander & Brigitte Herremans*)

Al deze MO*papers kunnen gratis
gedownload worden op www.MO.be/papers

